

סיכום תולדות האנושות, שלושת אלף השנים הראשונות

שער פרץ

31 בינואר 2026

1 שבוע 1

הגדה 1. תרבות מוגדרת ע"י:

- עיור
- אוריינוט – יכולות קריאה וכתיבה
- בנייה מונומנטלית – בניית מגדלים, מגדלי ממשלה, וכו'

משפט 1. המאפיינים לעיל החלו לפני כ-5 שנים.

מאפייני התרבות:

- מאפיין גיאוגרפי
- מאפיין כרונולוגי
- מאפיין תפיסתי

התרבויות החלו במצרים התיכון, ב-3000 לפנהס.

1.1 המאפיין הגיאוגרפי

האזור התיכון: טורקיה, מצרים, ערב הסעודית וכל מה שביניהן (עיראק, ישראל, סוריה, ירדן). נחשב כיחידה גיאו' אחת בגל תפיסה אירופוצנטרית: הדבר שבין אירופה למצרים. הייתה שם האימפריה העותמאנית. לפני כן, נקרא "האזור הקדום". אומנם הוא נסמך על תפיסות מערביות, אבל ההגדרה גם נשכמת על מאפיינים גיאוגרפיים.

הגבולות הטבעיים בידיו ומנעו פלישות לאיזור (האזור התיכון). הפרת והאחידקל, מצד אחד, והנילוס מצד שני, תוחמים את האיזור. בין הפרת והאחידקל נוצרה התרבות המסופוטמית. בזכות הנהרות הללו התפתחה התרבות האנושית הראשונית בעולם. המדבריות, ההרים והימים הגדרו את השטח.

1.2 המאפיין הcronologiy

כמה אנו מדברים על 3000 לפנה"ס ל-0 לספירה? כי:
• ב-3000 לפנה"ס הוא ראשיתה של העיר מסופוטמיה
• תחילת הכתב הירוגליפי במצרים.

1.3 המאפיין התפיסתי

• **המצאת הכתב:** בעיקר, מסופוטמיה (יתדות) ומצרים (hiroglifim). היו מערכות הכתב המובילות של התרבות האנושית בראשיתה. נתנו חדות תרבותית של המזרח הקדום.

הכתב אפשר לנו להבין את התקופה הזאת כתקופה ההיסטורית. "אוצר מידע כמו בשרת". איסוף פרטים שהמוח האנושי לא יכול לאזכור. יוצר מערכת של בירוקרטיה וניהול משאבים, שמאפשר לתכנן את העתיד ולהעניק משאבים לאלפי אנשים. הכתב אפשר לנו ליהנות שמות של אנשים. לקרוא סיורים על ימי קדם, ויצור זכרון קולקטיבי שיתollow את החברה. הכתב הוא הסמן החשובי המובהק.

הכתב האלפabetי הוא תוצר של שתי מערכות הכתב לעיל.

• הבלדה אודות גיבורים מימי עברו: בלדה שנכתבה ב-1500 לפנה"ס. מדבר העוזה שם שליטים מימי קדם מזאו את מותם כגולם, ושולא באופן עקיף את השאלה, אם גיבורים מיימי עבר לא הצליחו לבРОוח מהמוות – איך אתה תוכל? לפי היצירה אין דבר בעולם בעל ערך, בכלל קוצר החיים ונ齊חות מהמוות. מכאן שיש להנות מהחיים בטרם יסתינו. באופן דומה מקהלת.

2.1 מצרים

מאפיין של תרבותיות קדומות הוא שהן נחרדו כמעט לחלוטין, עריהן גנטשו, בירותהן נהרסו, שפטן מתה, וכתבן נשכח. אוצרו לתרבותות אלו נשמר ע"י התנ"ך ועודות לכתבי היסטוריונים של העת העתיקה (שכתבו יוונית ובלטינית). טקסטים אלו הם בגדר פרשנות.

האמפריה הפרסית שלטה במצרים בין 332 עד 325 לפנה"ס (לספרה עד 310 לפנה"ס). לאחר מכן אלכסנדר הגדול היווני הנאור כבש אותה (332 לפנה"ס) ולאחריו היא נשלטה ע"י בית תלמי (30 לפנה"ס לספרה עד 310 לפנה"ס). לבסוף הגיעו האמפריה הרומית ותרבותה נזנחה עד המאה החמישית לספירה. הורדוטוס שנח写的 לאבי ההיסטוריה ביקר במצרים במאה החמישית לפנה"ס, וכתביו ממשיכים עד היום מקור ההיסטורי. באופן דומה מנתנו (במאה השלישי לפנה"ס) כתוב על מצרים. כתוביו של מנתו ששרדו נחשבים אמיתיים ביותר. גם אובייטים מהרומיים גנבו ממשיכים עדויות ההיסטוריות.

שיטת הכתב ההירוגליפי (הירו=מקודש, גלייף=כתב) היא מאפיין של התרבות המצרית. השם כתוב חרטומים שאול מהמקרא. הומצא בערך ב-3 לפנה"ס באותה העת שכתבו הילדיות המכזא. הכתב המכזי נשכח ופוענה במאה ה-19. הכתובת המאוחרת יותר היא מ-349 לספירה. כאשר נפסק השימוש בכתב, הגיעו תרבותה המצרית לסופה.

ה"קצתנות" של ההירוגליפים גרואה כתוב היראטי. הכתב הדמוטי מופיע על ابن הרוזטה יחד עם הכתב המכזי הרגיל. הכתב המראוטי שימש את מלכת הנובים בסודן.

שפה המצרית מכונה שפה נילוטית (מלשון נילוס). השפה נראית הייתה נפוצה לפני המצאת הכתב (פרוטו-היסטוריה). היא שייכת לשפה החמוש-שמיות/אפרור-אסיטיות, והיא מתה בעת הקדומה. משicketה היא השפה הקופטית, ששמשת את הכנסייה הקופטית.

הכתב המכזי נכתב מימין לשמאל, שכן ביד שמאל פרסו את הפפירוס. משמאל לימיון היה מקובל לכתוב באלמנטים夷יצוביים כדוגמת כתיב על דלתות. כיוון הכתיבה מוכתב ע"י היכון אליו מביאות הדמיות. ישנים כאלו בקרוב במערכת הסימנים. ישנים כמה מאות סימנים פופולריים. זאת בנגדן לשונית שדורשת לדעת כמה אלפי סימנים כדי להבין בסיסית, ועשרות אלפיים בשביב אוירינות ברמה האקדמית.

הכתב התפתח במצרים באופן חלקי מציריים. מתוך מטרה להגביל את כמות הסימנים, משתמשים בצורות שונות. לדוגמה, סימנים קונקרטיים שמשו הן לשמות מקומיות, אלים, שמות פרטיים, רגשות, ופעלים. עקרון זה נראה עקרון הרבוס (Rebus).

העקרון האקרופוני הוא מקרה פרטני של עקרון הרבוס, בו בוחרים צليلתו שמתאים לצליל אחד, ומהם מרכיבים א"ב (לדוגמה, אהל לא', בית לב', וכו'). בחרו 26 סימנים כדי להרכיב את הא"ב מציריים. פרט לא"ב במצרים ישנו 80 סימנים פונטיים שהם דווייצוריים (לדוגמה טה) ו-90 סימנים תלת עיצוריים. לא ברור כיצד בוטאו הסימנים במצרים קדום, ומושיפים א' במרקח המדורי נזחות.

הסימן למים סימן נואלים שוניים, הסימן של שימוש סימן קטגוריות של זמן ואור יום, וכן סימנים דומים שמתארים קטגוריות נספות. סימנים אלו קרויים classifiers, או סימנים מגדריים, שמטרתם להקטין את דום המשמעות, זאת באופן דומה לשיטת הניקוד.

כמו בעברית, אין סימנים מיוחדים לתנועות. אין חלופה לניקוד (כי מגדיר מציין שדה סמנטי).

מדוע היה צורך לשמר את מערכת הכתב המסוובת לאחר שהתחילה להשתמש ב-26 הסימנים? באופן דומה לכך שאנו משתמשים באותיות עבריות מזרות ולא בלתיניות פשוטות, בשל המסורת התרבותית ארוכת השנים. באופן דומה סיון המודרנית משתמשת בכתב מסובך וסביר, ולא רק בכתב הא"ב הלטיני. כך מי שחי ב-500 לפנה"ס יכול היה להבין מה שנכתב ב-3 לפנה"ס.

נתיחס לכמה חיבורים בולטים שהופיעו על המלומדים שניسو לפענה את הכתב המצרי הקדום טרם המאה ה-19:

- הקורפוס הרומי, שנכתב ביוונית תחת השפעה נוצרית ומציג תמורה מעות של מצרים, הארץ של מיסטייה. עתיק בהרבה, הוא נכתב ביוונית תחת השפעה נוצרית ומציג תמורה מעות של מצרים, הארץ של מיסטייה.

- הירוגליפה, מקור אחר, נכתבת במאה הרביעית לפסקה ע"י הروفולו (הורוס + אפולו, אל מצרי + אל יווני). לטענתו הכתב המצרי הוא כתב סימבולי שמשמעותו בחובו רעיונות מסוימים, אותם יש לפענה. בחיבור נתנו פירושים סימבוליים לסימנים שלא קשורים למציאות.

השינוי בהבנת הכתב המכזי סבב נפוליאון,ומי שפיינה את הכתב – שטפלון. ב-1789 נפוליאון כבש את מצרים. למשך היה גם צד תרבותי ומדעי, לדוגמה כדי לגנוב הכל ללובר. הכל נאסר לכדי פרסום שפורסם בין 1809 ל-1929 במלعلا מהמישים CRCIM, כל אחד בגודל מטר על שטונים סנטימטר. כל אלו כללו תיאורים מדוייקים של הממצאים במצרים, בפרט ממצאים בוטניים, מפות, צירום, טקסטים הכתובים בכתב הירוגלIFI, ועוד. העתק של משלחת נפוליאון שמש חוקים מאוחר יותר. ב-1799 חיליו של נפוליאון מצאו את ابن הרוזטה, שחשיבותה הובנה מיד.

ابן הרוזטה הינה אسطלה (טקסט עם מסר מלכוטי) מ-196 לפנה"ס (בית תלמי הכנעני). הטקסט מתאר את נצחונו של המלך. על גביה מופיעים שלושה כתבים, ביוונית עתיקה, דמוית, והירוגליפית. היוונית העתיקה שהשתמרה אפשרה לקרוא את יתר הטקסט.

בשינוי עלייה מפתיע שף אחד לא היה מעלה על דעתו, את כל מה שהऋפים גנבו מצרים, הבריטים גנבו מהऋפים ודחפו ל-British Museum.

שמפליאן, one מה צרפתים מהמעמד הבורגני, ביקר בቤתו של גנול מצרים וראה את השל המצרי שנליקה. כבר מגיל צעיר הוא שלט במנון שפות, ולמד את עצמו עבריית ופרסית. הוא לימד את עצמו קופטית (שפת הכנסייה של הקהילה הקופטית במצרים) שהניח נוכחה שמשמרת בתוכה מצרית עתיקה, מה שעזר לו להבין את הכתב החדשוטי ממנו התפתחה הקופטית.

לשMapView יRib במדף אחרי הפיענוח, הוא המעדכן האנגלית תומאס אנג. הוא נרדף בשל תמיינתו בנופלאון ולא הייתה לו גישה ישירה לאבן הרוזטה.

את שמות الملכים כתבו בימה שקרווי קרוטוש – מעין שרוך שמקיף את שמות الملכים. שמפליאן הצליב את שמות الملכים מאבן הרוזטה

עם שמות של מלכים אחרים מבית תלמי, ובobaoטליקים שהגיעו לאירופה. לדוגמה בשם פתולמיאוס וקליאופטרה יש צלילים משותפים. בית תלמי כתוב את שמות מלכיים באופן פוני, אך המקרים השתמשו גם בסימנים לוגוגרפיים מה שאפשר לשמופליון להיעזר במידע שלו בקובטיה. ב-1822 בכריז שמו פליון שהוא פיענה את הכתב ופרסם חיבור ב-1824. הוא מת בגיל 41. אחיו סים לעורך את ספר הדקדוק. דוגמה: הסימן המיצג את השימוש. בקובטיה השימוש מתחילה ב-*re*. ואכן שמש מסמנת *ra/re*.

2.2 מסופוטמיה

בניגוד למקרים, במסופוטמיה לא היו מקדשים, אובסלייקים ופירמידות מעוטרים בכתב. המבנה היו עשוים לבני בוץ, וכן גם האומנות והכתבה. כל אילו טבעו בחול ונחרשו כליל. ישנו תיעוד יווני ורומי למקומות כגון הגנים התלולים אליהם אין סימוכין ארכיאולוגיים. זאת בגין חולותם בבבל בהם נמצאו ממצאים במאה ה-20, נסף על התיעוד היווני. ברוסס במאה ה-3 לפנה'ס כתוב את ההיסטוריה בבבל בספר שום הוא אבד ברובו. ככל הנראה מבני האיגורט (מעין פרימידות לאקסון תבואה) נראתה מהווים את ההשראה לסיפור מגדר בבבל).

כתב הידועות הומצא בדורות במסופוטמיה ב-3500 לפנה'ס. הוא נכתב הקדום ביותר הידוע לנו. הוא הוחלף ע"י כתב הא"ב ב-500 לפנה'ס. הוא היה הכתב הנפוץ ביותר בשיא תפוצתו. כתבו בו שומרית, חתית, אכדית, חורית, עילמית ופרסית עתיקה, פרט לשומרית ואכדית (השפota שלילו הוא תוכנן במקורו).

שאלה – האם הוא המקור לכל שיטות הכתיבה? זה לא המצב. לדוגמה, הכתב המצרי הירוגליפי נראתה פתוח בנפרד. וכך' לגבי הכתב הסיני. כמו כן הכתב המאייה שבאותה התקופה אמריקה הייתה מבודדת.

בהתהלה הכתב היתידי שימש לשפה השומונית. היא שפה מבודדת – לדוגמה העברית, ערבית וארמית הן כולם שפות שמוקרכן משותף. השומרית היא שפה נוכחית ובערך ב-2000 לפנה'ס הושמדה. היא שמרה על מקומה בקרב תרבויות המזרח הקדום גם לאחר ששאייש לא דבר בה באופן דומה לטינית, משום שהיא הייתה השפה הכתובה הראשונה. לאחר השומרית נכתבה האכדית השמיית בכתב יתדות. היא שפה מותה מאז 200 לפנה'ס. לאחר מות האכדית רק ב-1857 פיענהו את כתב היתודות.

במקור הכתב נכתב מלמעלה למטה ומימין לשמאל, ולאחר מכן רבו נכתב משמאלו לימין. הוא נכתב על לוחות חימר שיובשו בשמש או נשרפפו. מה שנשרף לחלוטין כמעט ולא ניתן לכליון, בניגוד לפיפרוס (שrank במרקירים של יובש קיזוני הם נשמרו).

הכתב היתידי שניה את אופיו הזרוני – הפיקטורפים (אובייקטיבים וציוריים) הופשו עד לכדי המעבר לסייעים אחרים. הכתב הירוגליפי המשיך שימר על עצמו.

כמו במצרים, משתמשים באידיאוגרמה – ייצוג חפצ' מהעולם המציאוטי. וכך' לגבי סימנים מגדריים (שנקטו לפני המילה, ולא בסופה כמו בהירוגlyphית). כל סימן גם יכול להיקרא פונטי. כתוב היתודות הוא כתב הרבה יותר פונטי, שכן לאחריה יש 700 סימנים אך בפועל צרכיק 150 סימנים.

הראשון שחקר את הכתב היה פאולAMIL בוטה, דיפלומט שבא לאempire העותמאנית. הוא קיבל 1-43 1843 רישיון לחפור באתר שנראה מעשה ידי אדם, וכן מטרים ספרורים הגיעו מממצאים מהאמפריה האשוריית. אפשר למצואותם בלבו. אנגלי כלשהו בשם לייארד החליט גם הוא לחפור שם שבסמו המודרני נקרא נירוד. הממצאים השערו את המקומיים ועובדיו עד כדי כך שרשינו לחפור הופסק עת כלשהו. ביאה לבחור בריטי הוא ללחח הכל הביתה באמצעות כסף של אמו (הוא היה טחון). המזיאון הבריטי עשה פרצוף אבל בסוף גנב הכל. לא לדאוג ללייארד, שעשה המן כסף דרך ספר שכתב על האיזור. ואז הוא השתמש בכספי כדי לחפור עוד והמזיאון הבריטי גנב הכל. לייארד נחשב לאחד מאבות הארכיאולוגיה וגרם לאשור ולכתב היתודות להיות על סדר היום והעתונות האנגלית.

ابן הרוזטה של כתב היתודות נמצא באיזור אריאן, היא הודאה של מלך לאלים, שנראה כאילו הפק את המקום לא-נגיש במקורו. הטקסט כתוב שם בפרסית עתיקה, עילמית, ואכדית, בכתב יתדות. הכתובת נחרטה ע"י משלחת שנשלחה ב-1761 אך רק במאה ה-19 פוענחה באופן חלקי ע"י איזה גורמני אקראי. לייארד שלח העתקים לכומר בשם הינקס שתוך יישום שיטות שמו פליון הצליח להבין את הכתב היתידי. בחור אחר בשם רולינסון לקח את התהילה. ב-1857 הוכחה מדעית שהכתב פוץ.

3 שבוע 3 – העייר במסופוטמיה

זכור, עיר, אירוייאוניות ובניה מונומנטלית הם מאפייני התרבות. בשלב הראשון נבחין מחברה שתלויה במשמעותו, לפחות שמקיימת חלקות וቤות. לאחר מכן מञצת את המשאב האנושיים ומקבצת קבוצות גدولות וכן משתמשת בכלים. התקופה בה אנחנו רואים זאת קורה לראשונה בהיסטוריה היא תקופה א/oroc, 4, בעיר שומר. רק ב-3500 לפנה'ס ניתן למצוא קלילות שלא תלויות בשמיים, ומשתמשת בתעלות, סכרים וכו' כדי להציג תעלות ולהגדיל יבולים רבים יותר. כך ניתן היה לגדל יותר יבול על אותו השטח המעובד. הגידולים אפשרו לישוב גדול – אם בעבר גודל היישוב היה נתון ע"י כמות האוכל המצוי בו, והדור החדש נאלץ לעזוב, במסופוטמיה לא היה כך. גדוו דגניים, חיטה ושועורה, מהם יצרו לחם ובירה. מעזים וכבשים שפכו חלב, ואף מעט בשער. העליה בתוצרת החקלאית דרצה ליצור כליא אגירה, וכן דרישת עבודות ספכניות בעלי ידע טכנולוגי – כדורים. וכך' רבעים שונים לבני מקצועות שונים.

הlicoיות סביר ביה האב, התערערה כאשר נדרשו אנשים שונים ומגוונים למkillות שונים. היה צורך בעליים שייצגו את הקולקטיב. המקדש הפך להיות המוקד של האמונה, המרכז האקדמי-טוטני, מחסן התבואה, ושם התקבצו הפקידים שנחלו את חי הדת ואת הכלכלת של העיר, והוא בעלי ידע קרוא וכותב. הוא היה בניו כולל מבני בוץ, בצורת הר, והוא גדול במיוחד. שמו הזיקרת. בתוך שכנה(Climate) האלוהות. רק לאחר שהערים התחרבו נוצר הפנטיאון המסופוטמי. לדוגמה, איננה/אישטר הייתה אלה בשומר שנהנסה לבעלת העיר.

הערים בשלב מסוים דרשה הגנה. אנשי אורוכו בנו חומה בקוטר של 10 קילומטר. מסופוטמיה התברכה בחומר רב. טיט היה מעורבב בקש אותו יצקו למלאן, שהתיישב בשמש עד שהתקשה (לא היה צורך לשורופו). גילגמש לכארה דרש את בניית חומות העיר אורוכ.

העיר באורך התרחש לאחר הביזנט והמהפכה החקלאית (A8 לפנה'ס).

משמעותם של המונחים הניתנים בפירושו הכתוב במסופוטמיה כמודל להשתתפות כתוב בצורה עצמאית במקומות אחרים (לדוגמה מצרים), ובאופן יותר כללי כמודל להשתתפות טכנולוגית.

להלן שלוש הנחות **שגויות** בנוגע להשתתפות הכתוב:

- זהה המצאה טبيعית, הכרחית, שנועד לטעד שפה מדוברת.
- הוא תוצאה של אדם מסוים, שקיבל מואה לגבי כתיבת רישום.
- הכתוב החל מפיקטוגרפים/פיקטורמות ו עבר תהליך פונטי עד שכל ציר יציג באופן פונטי צליל.

אף אחד מהנחות היסוד הללו אינה נכונה באופן מלא.

השלבים הראשונים של המצאת הכתוב נוצרו תוך שימוש בצייפים/אסימונים שהיוו את שיטת הרישום של האדם הניאולוגי. מפרקים אוטם לצייפים פשוטים ומורכבים. כל צייף יציג חוץ קונקרטי, ולפיכך כל צייף הוא בודד. הבינו כמוות ע"י ריבוי של צייפים. הם שימשו כדי לטעד יחסיות חיליפין ומיעדים על יכולת מסויימת של הפשטה. יש מאות סוגים צייפים המדגימים צורת רישום מפותחת.

עד נוסך לקרה המצאת הכתוב הוא הכנסת הצ'יפים לתוך מעטפות חימר. ابوות נקראות בולות. באתרים נמצאו 130 מעטפות (מתוכן 80 חתומות, ותוכנן לא לבדוק) בתרבות אורוכ. ישן בידנו גם מעטפות שמרות וצילומי MRI כדי לקרו את פיס המעתפה. על גבי המעתפה הייתה טביעה חותם, וציררו עליון הצ'יפים עצם.

יתכן והסימנים על המעתפות הوطבוו באמצעות הצ'יף, העצבאות, או קנה. בכך שהטבחו את תוכן המשלו היה ניתן לאמת את תוכנה למלה שנמצאה על גביה. בשלב הבא שלוו מעטפות ריקות, הן פשות לחימר חלק ואחר בגדלו, עליהן הטבעו את הצ'יפים עצם. הייצוג התלתל ממדי של הצ'יף לדו ממד. לכן מקורו של הכתוב איינו במקורות פיקטוגרפי, אלא פלסטי. הכתוב גם איננו המצאה של אינדיבידואל, אלא תהליך שעבר שלבים. ב-3000 לפנה"ס נעלמו הצ'יפים. יש בידנו כ-5400 לוחות באורך. מהם אפשר לראות כיצד אורוכ הפכה לעיר ענקית. כל הכותבות הן אדמיניסטרטיביות – אין בהן ספרות, נרטיב היסטורי, כתיבה דתית, מכתבים או אגרות ברכה. בתוך 5K התעודות מופיעים 1.2K סימנים. גם הם יכולים לסמן גם דברים קונקטיים וגם סימני סימבול. היה ניתן לשלב סימנים יחדיו.

מכאן שהכתב לא נועד לטעד שפה מדוברת. הוא נוצר כשיתר רישום או נוטציה. באופן דומה הכתוב לא נחת על אף אדם באופן מיידי, והשתתפות לאורץ זמן. הכתוב לא הומצא למסורת שפה, כדי למסורת מידע אחר.

ישן שתי שיטות ספירה – האחת בסיס 60 (לספרת אנשים, מוצרי חלב, טקסטיל, דגים וכו') ושיטת 60^א מה שזה לא יהיה בשיל מוצרים יהודים (תבואה, דגים טריים, גבינה).

התהליך לא החליטן ברור, אבל שיטות הכתיבה עברו באמצעות עקרון הרובוס בשביל להעביר גם צלילים. ב-5K לפנה"ס אפשר לאות בודאות את השומרה.

4 סיפור הבריאה

כיצד הסבירו לעצם אנשים כך העולם נראה? מי יצר אותם ואת היקום? מה תחילתנו, למה אנו חיבים למות וכו'? הסיפור של בריאות העולם בבראשית הוא מיתולוגי – הוא באזמן לא ברור, בעולם לא עולם, והדמות האלוהית היא אבסטרקטית.

גם המיתוסים במסופוטמיה מתרחשים הרחק, בראשית הזמן, לפני קיום העולם, המשמש, היריח ואף האלים. בין הסיפורים של המזוחה הקדום לבן אלו של המקרא, יש זיקה תוכנית חזקה. במרוח הקדום ינסם שני חיבורים מרכזיים בולטים – הנומה אליש, הוא סיפור הבראה הבבלי, ואתרח시스 – הסיפור אורdotות "נח הבבלי". הראשון כתוב באכדיות והוא היצרה הדתית-מיתולוגית הארכוכית ביוטר שיש בידנו מהמזרחה הקדום. ההערכה היא לחיבורה סביב האלף הראשון לפנה"ס.

4.1 האנומה אליש

האנומה אליש נקרה על שם מילות הפתיחה שלה, משמעוֹתן "camehr lemu'la". נוכל להתייחס אליה גם כאל "מיתוס הבראה הבבלי". כאשר למעלה, השמים לא היו, והארץ מתחת לא נבראה, היה היחיד והיחיד אפסו, הוא אביהם ומולדת. ותיאמת, האלה הקדמוני, אשר לידה את כל כולם. שני אלה ערבותו את מיהם ייחדי, לפני שההתהוו המישור, לפני שערוגת הקנים נוצרה, עוד לפני שאחד נברא או נוצר, עוד לפני שהגורלות נקבעו.

מבחינת היש – אין. אומנם לא כאוס, תהו ובהו, אך עדין אין קיום או מיליה. באופן דומה לתנ"ך, לדברים אין שם, וכך אין משמעותם לקיים. תיאמת=מים מלוחים, אבזו=מים תא קרקעם מותקים. המיתולוגיה משקפת את המציגות המסופוטמית: הנערות המתוקים מתערבלים עם המפרק הפרסי. מהערבות נוצרים האלים הראוניים, הטיטיאנים. תיאמת הוא היסוד הנקי (המים המלחחים) ואבזו האזכיר (המתוקים). ערובם יוצר את אנש, אל האופק, וכיוש, אל היבשה והשאול. האחרונים מולדים את אנו, אל השמיים, ואאה אל החוכמה.

הדור החדש של האלים שעשו אפסו ותיאמה, מדברים. הדיון של האלים הצעירים מסוכן לאלים הבוגרים, תיאמת ואבזו, שאינם מעוניינים באקטיביזם. מימהה של תיאמת מתערבלים עכבר השקט ולבן אבזו רוצה להשמיד את אשר יצר, ובתגובה האלים הצעירים הורגים את אבזו. תיאמת מחליטה לנוקם, וכי השוער את העלים היה מרדוֹן, האל המשוער. רעשה שוב את האלים הטיטיאנים ומיצרת מפלצות איזומות עם רעל. היא בוחרת בקינגו, אל ותיק מראשית הבראה, להיות לבעה ולשר הצבאה. מרדוֹן מביס את תיאמת בתנאי שההופך לראש מועצת האלים. באמצעות תחבולות הוא מביס את תיאמת ומפלצתה.

בבראשית אין מאבק בין אלים למפלצות, אך יש רמזים למאבק כזה. לדוגמה, "וַיָּלֹא הִיְמִים מַלְכֵי מִקְדָּם, פּוּלְעַי שְׁעוּתָה בְּקָרְבָּה אֶרְצָה; אַתָּה פּוֹרָת בְּעֵדֶךָ וְשִׁבְרָת רָאשֵׁי תְּנִינִים עַל הַמִּים; אַתָּה רִיצְצָת רָאשֵׁי לוֹוִיתָן [...]"] (мотוך תהילים). יש לציין שבבראשית אלוהים בורא תנינים גדולים). ישנם עוד אשכורים בישעיהו לכך שאלהים הרג תנינים ולויתנים. יש בתנ"ך שרידים למיתולוגיה עתיקה בהם אלוהים הרג מפלצות בים, כמו

שתי אמרות מתחה.

תיאמת היא החומר החי ממנו מרדוך יוצר את העולם. היא הגאה. מתוכה נוצרו החיים. על עמוד שדרתיה הוא מבסס את כיift השמים. הוא בורא את השם והירח בדיקת מהיסיות בגינן אלהים בורא את השם והירח. מרדוך בורא את הפרת והחידל, ומעטינה יוצר את הערים, כדוגמת בבל מרכז העולם. הוא נמלך להיות מלך העולם. הוא אף בורא את האדם.

4.2 אתרחסיס (לא נח)

הסיפור מתחליל בבריאות האדם. בתקופה שטרם בריאות האדם, "האלים היו כבני אדם. עמלו בעמל ונסאו בעול. עבדות האלים הייתה הרבה [...]". האלים הבכירים, האנונci, אלצו את הערים, האיגני, לעבוד. הם חפרו את הפרת והחידל, בארות, מעינות, וכל זאת בשליל מזון לאלים הגדולים.

האלים הגדולים החליטו למרוד בדרישה לבטל את עבדותם. המרד האלים נכשל אך המציאו את האדם כדי לפטור את הבעיה. האדם נוצר כדי לעובד את האדמה, כמו בתנ"ך.

בלת-ילי, גבירת האלים, ואה החכם והאל הממציא. הם הורגים את האל שהנהיג את המורדים, ווה, ובשרו וدمו מערבים בטיט וחומר. ממנעו עצבו שבעה זרים ושבע נקבות. יש כאן ערבות בין טיט לאל. גם בבראשית, האדם נוצר בצלם אלוהים בספר אחד, ומן האדמה בספר אחר. "יעשה אדם בצלמו כדמותנו".

אחרי שנבראו האנשים הם התחילהו לבנות מקדשים, ותעלות השקיה, שבשלב מזונם שלהם ושובע לאלים. "ברעש בני האדם נסערו לאלים...". אגיל אבי האלים לא מצחיה לישון ומוחליט להשמד את כולם בمبול נוראי. מנגד לסיפור הבריאה בני האלווהים יודיעים "את בנות האדם ומאלו נולדים הנפילים והענקים, וזה לא מרוצה. הוא קוצב את ח'י האדם ב-120 שנה ואז מוחלט להשמד את האדם במבול.

5 שיעור 5 – מצריים

מצרים היה סביב נהר הנילוס. רק באיזור הדلتא השתוו אפשר לקוים חקלאות באמצעות הצפה. על קו החלק הצפוני של קהיר/מוֹף הקרי "מצרים התחרתונה", מופרד מ"מצרים העליונה" (האיוזר הדרומי). מצרים התחרתונה/איוזר הדلتא מרושת בתעלות טבעיות ומעשה ידי אדם. צומח בו הפפירווס וגדלים עופות כמו ברווזים. במצרים העליונה הנהר לא מתפצל, ובאיוזרים קטנים ניתן לקוים חקלאות.

יש לציין שמצרים הקדומה מגיעה עד לנילוס בסודן (נוביה).

בין צידי הנהר ישבו המדבר – בצד המזרחי המדבר המזרחי, ומהצד המערבי המדבר הלובי. המדבר מייצג את המות – ואך קוברים את מותיהם במדבר המערבי, שנחassoc לארץ המתים. זאת בגין למסופוטמים שקבעו את מתיהם במדבר. הים התיכון והמדבריות בידד אותה מפני פולשים, מה שהופך אותה לתרבות אינסולרית – מבודדת משאר העולם, כמו אי. באופן דומה, יפן ואנגליה שונות מהמודינות סביבן.

המצרים היו ערים לכך שיש תרבויות שונות במקומות אחרים, ותפסו עצם כ משתפים את חיים עם אלים מצרים. האלים לא נרים מחד למצריםים ומכאן שאזרחים אלו נחשבים ככאוטים, ללא תרבות ומוסר. הכאוס מיזוג ע"י נחש האופיס, שנלחם במע'את שמייצגת את הסדר הקוסמי. תפקיד מheld המצרי והאלים הוא למגר ולהדר את מה ש מגיע לארץ ומערב.

למה מחלקים את מצרים לתחתונה והעליונה, הפוך לצפונו ודרומן? שכן הנילוס זורם מדרום לצפון. מרבית הנהרות הזורמים הפוך באפריקה. המילה מצרים היא מילה שמיית וגזרה מ-מצר. / מצר, מסמן גבול. שמה באכדית ובעברית דומה. השם Egypte הוא שיבוש של השם Hikuptah, שמשמעותו "נשימת האל פתח". המקדים שת האל פתח שוכן בקורסי מבוא מתמטי לפיזיקאים.

מוציאים התהווותה בסביבת A5-K, בראשית החקלאות.

החולוקה התרבותית למצרים התחזונה והעלינונה הייתה מוקדמת. במצרים התרבותה התפתחה תרבות מואדי, ע"ש האתר מואדי. אתר אופיני נסף הוא אתר בוטו. בין הממצאים של תרבות מואדי הם כלי אגירה, המונחים ליד קברות. הקרמייקה שלהם הייתה לא אסתוטית ולא איתורית. בנוסף לכך, במצרים העלינונה התפתחה תרבות נקאהה וכלי החרסינה שלהם מעוצבים אחרת. בנקאהה הכלים היו יותר מורכבים טופולוגית, היא הייתה חלקה, והוא עליהם עיטורים גיאומטריים. מכאן שהיא תרבות יותר יציבה כלכלית ועשרה – יש שכבה חברתית עמידה שוכרת כדים, ויש אנשים שיש להם זמן להכין כלים אלו. לצד הקרמייקה אפשר למצוא מסרקן שנח, כדים מאבן רהט, ביצי עין, ולפלות שחיקה האופניינות לתרבות נקאהה.

פלtot haShikkaH haia Chafz setoH ushi oAvn, haMoshelB oU shuo bZotra chia. baZda haKdmi yshno shku haMoKuf beShruF shMyoUD laKtishat MaHatzB haChal shiMish at haMeCrim chomor Afpor. haShruk shHaKiF at HaShku nuD leMnuu MahChomor leBrot. HaPltot shNaMzaO BkBrim hOn Chafzi manHa Shla BaAmHa shMsho laAfpor. alLa Rab kDi laHuId ulMuMdu haClelLi Shl haNekber.

נתבונן בציור קיר בקבר 100 באתר ההירוקונטוליס. ישנה סצנה נרטטיבית (динמייקה/התרכשות) על נהר. היא נטורליסטית. מצד ימין יש אדם אשר מתגושש עם שתי חיות גדולות. מטרתה היא ליצג באופן סימבולי את כוחו של משה, כנראה ראש היישוב. במקום אחר יש איש המכחה באלה שורה של אנשים כפויים. כנראה הוואיה להורג.

פלטת המכוונה פלטת הרים, היא פלטה שהשתמרה באופן חלקי. בצדה האחורי מספר משלבים, העליון מייצג צאן והתחתון עזים. בצדה האחורי מספר ריבועים, ובכל ריבוע היה ממין שונה. הריבועים הם עיר מבוצרת, וניתן להבין שהחיה מייצגת את האל או החיה של העיר. בחלק העליון מופיע בז', שמצויה עם האל חור/הורוס, האל החשוב במצריים (מקורו במצרים העתיקה). בידו הוא אוחז בפירים: החיה האוחזת במחראשה משעבdat תחתה את העיר. ישנו עוד חיות המחזיקות מחראשות. סה"כ - מלכים מתרבות נקאה המשתלטים על תרבות מאדי.

נתבונן בעיר אבידוס במצרים העתיקה. העיר זו הייתה הנקropolis (עיר המתים) של מלכי מצרים הראשונים. נתבונן בקשר המוכנה קבר ז-ט

שנמצא בחפירות ארכיאולוגיות. נראה אליו הוא בניו כמספר חדרים הנבנו מתחת לאדמה, המחקים את ביתו של המלך, כדי לשמש את ביתו של המת. החדרים מלאים בבדים עם מנוחות למata. יש בהן מספר רב של תגיות שונות, עם חורים שנראה שמשו כדי לחבר אותם לחפצים אחרים. התגיות כוללות סצנות פשוטות וסטטיות: בע"ח או מבנים עם בע"ח. חלק מהתגיות כוללות מספרים בלבד. היו קשורות לחפצים שונים, הנקה היא שהן סיימו בעלות. הן מבשרות את בואו של הכתב למצרים, על אף שהסימנים לגיביהם אינם דומים לhiroglyphs. הן מסויקות לשנת 3300 עד 3000. התקופה הזאת היא התקופה הקדם שושלתית. יתכן והן קשורות לכתב שפותח ב-3400 לפנה"ס בתקופת אורוכ-4.

5.1 פלטת השחיקה של נערמר

הוא המלך הראשון שחחש על ראשו את שני הכתירים של מצרים – של מצרים העליונה ושל מצרים התחתונה. אבל, תחילה איחוד מצרים היה תחילה ארוך ולא ממוקד – הוא התחילה עוד לפני נערמר כאשר תרבויות מאדי החלפה ע"י קאנדה באיזור הדلتא, לפני נערמר.

פלטת השחיקה של נערמר נמצאה גם היא בהירקנפוליס. בחלקה הקדמי היא כוללת את החלל המעגלי שנוצר כדי לערבות איפור. בצדיה האחורי מוצג המלך לוחם באוביו. שמו כתוב באמצעות שני הירוגלייפים – שילוב של שפמנון עם עלי (שילובים עם רובוס יוצר את שמו). המלך מחזיק אלא גדרה, ובצדנה זו עם כתור מצריים העלינה הלבן, והוא מכח באדם ערום (שהופשט לצורך השפלתו), מכאן יש להסביר שהמוכחה הוא ממצרים התחתונה. מצויריהם עליה פייפרוס ממצרים התחתונה, מעלהם הבז (הורוס) המחזק מוט שבאמצעותו אפשר לשולט בבהמות – הצעת האויבים למצרים התחתונה. וכו'.

בהתבסס על כך של הפלטה מתואר כיבוש עיר מבוצרת, וישנו מממצאים ארכיאולוגיים בתקופה זו לערים מבוצרות בעיקר בכנען, יש לשער שהוא אף כבש ערים בכנען.

6 מצרים האימפריאלית

המאעת הוא מושג מצרי עתיק המדubar על אמת, סדר, איזון, הרמונייה, חוק ומוסר. הוא מיוצג בהירוגלייפים וביצירות אומנות, והוא לעיתים מתוארת כאישה עם נוצת יין. הפרעונים נחשבו לאחרראים למעאת על פni כדז"א. לאחר המות היה טקס שקידת לב בו נשקל ליבו של הנפטר. האנטיזואה של המاعت היא האיספת, שמייצגת כאוס, ואי סדר. המاعت מיוצג ע"י נוצת יין כי:

- סדר טבעי (הנוצה היא אובייקט טבעי)
- שקידת הלב (הלב היה צריך להיות יותר קל מהנוצה)
- ממש נפוצות
- מקצוע קדוש (ספרות)

בנוצה הייתה גם כלי הכתיבה של הפקיד המצרי. הספרים היו אנשים חשובים, שומרי רשותות, מנהלים, ומתעדים. כליהם היו סמל חוכמה. שימור המاعت מbattleת באיקונוגרפיה המצרית והיא מסמנת את שימוש מצרים מאוחdat. לדוגמה: ציור של האל חפי (אל הנילוס) קשור את חבלת המים (סמל מצרים העליינה) לצמח הפיפרוס (מצריים התחתונה). נחבת היא נשרה שמייצגת את מצריים העליינה ודית היא קוברה המייצגת את התחתונה. למצרים היו שני כתירים – הכתיר הלבן של מצריים العليינה, והכתיר האדום של מצריים התחתונה. שילובם נקרא הכתיר ההפוך. חג הגד הוא חג בו המלך מדמה באופן סימבולי את איחודה של מצרים.

פירמידות

הערים הראשונות של המצרים היו מקדשות להורוס. בפרט הירוקנפוליס ואדפו למצרים العليינה. הוא נחשב הבן של אל השם (רע/רה), קשור בין השמיים לארץ. המלך מגלם את מצרים ונחשב גם הוא בנו של רה. כאשר המלך מתרף לעולם המתים של האלים. אחרי כמה פרמידות עוקומות, המצרים הצליחו לבנות בגיזה פירמידות לא עוקומות. בפרט הפירמידה של חופו, "הגדולה", בה שני חדרי קבורה מרכזים למלך ולملכתו. חדרים יותר קטנים למקומות הקבורה של נשות המלך המשניות, וכן דבורות מלכותיות.

בהתהלה מטרתן הייתה הgebung את קבריו של המלך מעל אלו שסובבים אותו. האובסליקים המצרים היו בראשם עם פירמידה קטנה מחוסה זהב שמטرتה הייתה לקלוט את קרני השימוש הראשונות. משום שהם היו גבוהים יותר ומחזרים אור, הם אפשרו למצרים לראות את אור השימוש לפני שהם אותו. אותו הרעיון בפירמידות אבל גדול יותר. לא בני ישראל בנו את הפירמידות אלא המצרים עצם. הם הגיעו מרחבי מצרים כדי לעבוד במו שראו כפרויקט לאומי. הם עבדו בזה בקיין, כאשר החקלאות פחותה פרחה. המדינה ספרקה מזון ובדדים. הפסקו לבנות פירמידות כי היה קל לשודד אותו וכי המחיר הכלכלי היה רב. גם קברי מלכים שלא נבנו בפירמידות נשדדו, פרט לקברו של תותאנחאמון.

8 חוק וצדק

חמורבי היה מלך בבל מモץ אמור. הוא מלך 42 שנה במאה ה-18 לפנה"ס, והיה המלך השישי בתקופת השושלת הראשונה של בבל לאחר סוף הממלכה השומרית (שנפלה ב-1595 לפנה"ס, הרבה לאחר מותו). בהתחלה הוא היה מלך אחד מבין כל מלכי מסופוטמיה וسورיה. הוא כרת בריתות וניהל את עירו תוך ניהול וביצור ממלכה מצומצמת בעיר בבל. הוא הצליח להרחיב את תחום שלטונו בסדרת מלחמות, שכבה את כל מסופוטמיה. האל של העיר – מרודוק – שהיה אל צוטר של העיר בבל בלבד, הפך להיות ראש הפנתאון לאחר שבבל הפכה להיות העיר החשובה במסופוטמיה.

בבל שוכנת על נהר הפרת בלב הגיאוגרפיה של מסופוטמיה. היא יושבת על אחד מצריי התחבורות של מסופוטמיה, כי היא יושבת על המקום הקרוב ביותר בין החידקל לפרת. בשל שליטתה על צירים אלו היא צברה כוח כלכלי. כך הוא ניצל אותה כנקודה יצאה אסטרטגית לצייה למלחמה. בשנת ה-30 שלשלטון הוא כובש את העיר בירסא, בזכות שיתוף פעולה עם זירירילם במאמרי במעלה הפרת. אז הוא כובש את מארי. הוא הרס את כל מארי, טועות אסטרטגית שרואים רק בסוף ימי שלושת הראשותו של בבל.

מלך מארי מנעה כניסה גורמים זרים מממלכת ימחד ממערב למסופוטמיה. שנים רבות לאחר מותו, הצבא החיטי יתקדם דרך דרכם הפרת אל בבל ויוביל לסוף שלשלון בבל.

חמורבי הפך להיות הקיסר של מסופוטמיה והוא טען שהוא באמצעות מרודוק. ב-1000 הראשון לפנה"ס הזהות הזו תעמדו מול הזרות האשורי, שם אישור הוא האל הלאומי. משותפה, ואל משותף (מרודוק).

עירק פרסומו נבע ממערכת החוקים שלו, חוקי חמורבי. הם מתוארים במצבה שהיא אחת מה懋כות במסופוטמיה. גובהה שני מטרים והוא עשוי מאבן דוירית (шибואה מרוחק). המצבה משומם מהתגלתה בעיר שושן באיראן ולא בבל (שבעיראק) שנחלו החרפתי. הלובר גנבו אותה. היא מחולקת לחלק איקונוגרפיאי עלייו דמות חמורבי בתנוחת תפילה אל מול אל השם. מוקורות נוספים נוכלים להבהיר שהוא אל הצדקה, שביליה נמצא בשאול ומעביר משפטים. האל נותן לחמורבי סרגל וחבל למדידה, שני סמלים שמשמעותם שלשלוט בארץ היא מוהאים, בתנאי שהמלך י מלא את תפקידו כשופט צדק.

ה מצבה כתובה בשפה האקדית בביבליות הקדומה, בכתב הידות. החוקים ממוסגרים בפרלוג ואפלוג. הפרולוג הוא שיר הודייה של חמורבי לאלים, ואומר שהוא אל מרודוק הורה את המצבה בנהרות את העם אמרת וצדק. החוקים במצבה הם הייצוג הכתוב של הצו האלוהי. ולמה החוקים? "כדי לספק הגנה לעני ולאלמנה, כדי שהחזק לא יפגע בעליון", וכו'.

באפלוג הוא כותב שהוא מצבב בעיר בבל. חמורבי כתוב את המצבה לקרהת סוף שלשלון ודורש שהחוקים הללו ימשכו ע"י כל המלכים בעtid, ללא שינוי. המצבה מסתiya מבדרי נאה כלפי מי שיפר את מה שכתב במצבה.

על המצבה 250 חוקים. 20 לגנבה, 24 למחרר, 67 דיני ישות, 20 לתקיפה וجرائم נזק, ו-61 לתשולם ופיצוי. אין אף חוק דתי אחד. הם מנוסחים בצורא של אם-אי (חוק קאוואיסטי) ולא עשה ואל תעשה (חוק אפודיקטי). החוקים כולם נפתח במילה שומה, שימושוותה שמא.

החוקים מתיחסים לשולשה מעמדות מרכזיות:

- *ה*awilum**, האיש בעל המעמד החופשי.

- *ה*muskenum**, אדם שנקלע לחובות ומשועבד על שיטלנים.

- וה-*wardum*, העבד או ה-*wardum* (שפחה).

העבד לרוב גם הוא היה אדם שנפל לחובות כבדים ועל מנת לפרוע אותם נכנס לסתוטוס של עבודות. מעמדו הוא הנמוך בחברה. מעמד העובדים לא היה לנצח והם יצאו לחופשי בצוויים מלכוטיים שנקרו *awilum misarum*.

דוגמה לחוקים:

- חוק 3: אם איש (*awilum*) נתן עדות שקר במשפט והוא אינו מסוגל לגבות את דבריו, ואם משודבר במשפט רצח, דין הוצאה להורג.

- חוק 6: אם איש גונב את רכוש הארמוון/מקדש, האיש יוצא להורג, וכן האיש שבידיו הסחורה הגנובה.

- חוק 16: אם איש נותן מחסה לעבד אם אמה (*wardumqamatum*) שברחו והם רכוש הארמוון/אדם, והוא לא מביא את העבד לכrazione העיר, הוא יוצא להורג.

- אם איש תופס עבד או אמה שברחו ומביא אותם לאדונם, הבעלים יעניק לו שני שקלים של כסף.

- אם פורצת שריפה ואדם שבא לעזר גונב מהמבית, הוא ייק לאוותה האש.

- אם עלת פודנק בו מותגדים פושעים הקושרים קשר, אינה לוכדת אותם, היא תוצאה להורג.

- אם אופה מבצע ניתוח בערתת סכך מנתחין והוא גורם לו מוות או לפתוח את הראש, תקיע ידו.

- אם רופא מבצע ניתוח האמור בעבד והעבד מת, הוא יביא תלופה שות ערך.

- חוק 196: אם אדם עיוור את עיניו של אחר, יעביר את עיניו, ואם שבר עצם של אחר, ישברו את עצמו.

- אם אדם יעוור את עיניו של עבד, או ישבור את עצמו, ישלם 60 שקלים של כסף.

בחלק מהחוקים מידה כנגד מידה, עין תחת עין שנ תחת שנ.

חמורבי קיים ממלכה רחבה דיים ורצה להכיל חוק אחד על כל נתינה. המטרה: קודיפיקציה לחוקים המסורתיים ולהשליט תנהלות משפטית. במקום שבו עברות בין אדם לאדם, שייחו עבירות פדרליות. המדיה מהויבות לתבوعו ביצוע ולתת עונש אחד. משמעות: המדיה מתערבת

בחיה הפרט, היא זו שטילה קנסות, מוציאה להורג, וקביעת עונשים פיזיים. אין הסכמים, אין שיקול דעת של אדם פרט. שופטים שממנה המלך קובעים.

קשה לדעת כיצד ואיך נסחו החוקים, כי אף אחד לא כתב פרוטוקולים משפטיים. אך בזמני חמורבי על פי כתבים בין אחרים, הוא היה מעורב במקרים רבים שהיו שופטים במדינה. זו הייתה אמתה זכותו של כל אדם חופשי לפני פנות אליו. דוגמה: מכתב המספר עלILD שנחטף ונמצא בעיר אחרת. חמורבי מורה להביא את החוטפים לבבל. הlek פסק כנראה לפי חוק 14, מי שחתף ילד דין מיטה. דוגמה אחרת הוא מצב שבו חמורבי מורה להחזיר שפהה ובונתה.

ישנן עדויות נוספות לחוקי חמורבי, שכן ראה התפשטו בעולם. ככל עלי לוחות חומר בכתב יתודת. דוגמה אחת היא העתק שנמצא בספריה של מלך אשורי במאה ה-7 לפנה"ס, כ-1K1 שנים לאחר חוקי חמורבי. מכאן, חוקי חמורבי הועתקו במשך שנים, אף שכן ראה אף אחד לא השתמש בהם. כנראה שגם חוקי חמורבי שומשו כחומר הלימוד –*edubba*, בית ספר לכתחום היסטוריה, באותו המידאה שאנשים לומדים לקרוא באמצעות התנ"ך. דוגמה נוספת: בתל-חצור מצפון הארץ, שקיים קשורים עם כל המזרח הקדום, שם נמצא שבר שאומנם הוא קטן אך בבירור נלקח בנוסח חוקי חמורבי (שומא...), אך עם שינויים קלים.

עם גילוי חוקי חמורבי ואיך חוקים אחרים מהמזרח הקדום ניכר הקשר לחוקים המצויים בספר שמות, אך גם בין ספר דברים לחוקי הבבילים. יש שלושה תсрיטים לקשר:

- הקשר הוא טיפולוגי בלבד: ככל לדוגמה עוסקים ברכח, ואך זה הגינוי שיונחו בצורה דומה.
- הקשר הוא גנטי או הרכחי, ככלומר חוקי המזרח הקדום השפיעו באופן ישיר על החוק המזראי.
- יש לחוק המזראי ולחוקי המזרח הקדום אב קדמון משותף, שיש להניח שהוא מקור אוריינלי (בע"פ).

חוקים כמו "אם מישאו רוצה אז הוא יומת" מואוד הגינויים עם המקור הראשון. זאת לעומת חוקים מפורטים כמו אלו של נישואי יבום שמנש מתארים מי ישא למי את מי במקורה שבולה של אלמנה מת. דוגמה אחרת היא החוק בשמות, חוק אשונה וחוקי חמורבי שכולם מדברים משום מה על שור שנכח בעבד. אין לחקור פתרון מספק לגבי מה קדם למה. בכל מקרה יש להכיר בחשיבות חוקי המזרח הקדום שהיוו אחת מהישגי האנושות ב-3 שנותיה הראשונות.

9 האימפריה האשוריית

האימפריה הניאו-אסורית הייתה מהמאה ה-9 עד ה-7 לפנה"ס. נבין מה היא עשתה בעיקר באמצעות התבלייטים שלהם. הצבא האשורי נועד להגשים את רצונם של המלך האשורי, והוא אמרו לרשות את רצונו של האל אשר, בדמותו לכל המשם המכונף שלכאורה רוצה להרחיב את ארצו. נבחן בספר מלכים עיקריים: אשורנциפל, בנו של מלנסר השלישי, תלמיד פילסר ג', סרגון, בנחריב, אסרחDON, ואשורנניפל.

למשמעותים לא היה שיר פנים. דוגמה לכך של המלך טראמן שהתרמוד כנגד המלך האשורי, ורשו מונח על עץ ליד. לגנים האשוריים הובאו צמחים מרחבי האימפריה, והוא נמצא בנינווה, מרכז האימפריה האשוריית.

האזורים תחת הכיבוש האשורי נדרשו לספק לנינוה האימפריה את כל צרכיה. הם סייפו ממחצבים, זהב, מתכות, עץ, אבני יקרות, עצ נוי, פרי, בקר, כוח אדם וחיות אקווטיות. האשורים עשו טרנספר הן בשביל לנצל אותם ככוח אדם ולהשתמש בהם כלוחמים. הגולים בנו את ערי הענק האשוריים.

המלך סנחריב בנה מוביל מים מצפון לנונוה (אייזור בויאן) באורך 100km, במטרה לספק מים לחקלאות האשוריית. דרכי המסחר שהקימו האשורים אפשרו להניע את צבא אשור. רשת הדרכים שהסתעפה לכל עבר כדי להعبر דברים לאשור. אשורנциפל יצא מדי שנה לקרב ע"מ להרחיב את האימפריה.

הצבא האשורי התקדם בסקללה אדריה, קשתים, מכונות מלחמה, וכו'. שיירות הגולים היו יצאות לכיוון ארץ אשור. בערך 2M גולים עשו טרנספר והתיישבו בבריה האשוריית והאייזור. המלך המקומי באיזור שנכבש היה נכבש אמוניים לאשור.

9.1 ישראל

האשורים יצאו מספר פעמיים נגד ישראל ויהודה. אחאב היה בעל ברית של ממלכות באיזור סוריה. ב-853 לפנה"ס אחאב ביחד עם הממלכות לידיו לקרב נגד האשורים, והצליחו לבלום אותם תקופה. בכתובות אשוריית נתען כי היו 10 מרכיבות לאחאב, אך כנראה היו לו לא יותר מאשר 1K1. מספר שנים לאחר מכן, מלך ישראל יהוא נשבע לשלטן האשורי. תגלת פילסר השלישי כבש את כל צפון סוריה וצפון ישראל. הם עשו חלוקה למחוזות ומושלים, שהחליפו את השליטים המקומיים.

בזמןו של תגלת פילסר החלו גם ההגויות המוניות לצפון מסופוטמיה וערqi אשור. מנהם מלך ישראל העלה מס לאשורים. מושום שיישר אל סירבה להכנע לחתולין, לבסוף סרגון אחרי תגלת פילסר כבש את שומרון והגלה את תושביה, בכלל שהמלך הושיע סירב לשלם מס. כאן ה恰恰 גלות עשרה השבטים.

סרגון בנה מצודה בגורסבד. סרגון נהרג מותיזחו באופן מפתיע בקרב, וסנחריב תפש את השלטון. הוא יצא למסע נקמה נגד יהודה (נגד חזקיהו). סמחריב לא הצליח לכבות את ירושלים, אך כבש בערך את כל שאר השבטים – את לכיש הוא קרב והחריב.

9.2 קאברים

בזמן של סנחריב ואסרחDON אשור הגיעו לשיא גודלה. היא אף כבשה את מצרים. היא נצלה את השותחים שהיא כבשה כאשר כמעט הכל עבר למרכז – נינוה. אחרון המלכים הגדולים הוא אשורנניפל. הוא כבר לא יצא למסעות המלחמה ושלח את מפקדיו לעשות דברים. בימי

של אשורבניפל היא הגעה לשיא מבחינה אומנותית, בארמון המלך היו אוסף טקסטים, והגעה להישגים במדע וספרות. הכל היה מרכז אצל מלך אשר.

לא ברור למה היא נפלה, אך מה שכן ברור הוא שתהליך זה היה פתאומי ביותר.

- תיאוריה: בוצרת ארוכה. אין עדויות.

- תיאוריה: בכלל חסר יצירות בחסר המלך. לא בהכרח זה.

• תיאוריה: לא נותר מהו למסור לבירה האשורי. המון כוחות היו תחת כיבוש אשורי ונוצלו באופן מתמיד, כמעט לא נשאר בהם דבר. כוחות כבושים התאחדו יחדיו ועשו בלגן (לדוגמה, הבבלים).

האימפריה הניאורבבלית החליפה את האימפריה האשורי. היא רק החליפה את השם, ואת מרכז השליטה.

10 ראשית האלפבית

בוואדי אל-חל נמצאו בעבר אלפי כתובות וגרפי הכתובות בכתב הירוגמי המצרי. פרופ' ג'ון דרנל גילתה כתובות שהיו כתובות בכתב אלפabetiy, לא מצרי, באותו המקסום. הן היו דומות לכתובות מחצי האי סיני, שבאותה העת חשבו אותם בכתב האלפabetiy הקדום ביותר – הפרוטו-כנעני / הינאי (18K-16 לפנה"ס).

הגדרת א"ב: מערכת כתב המשמשת בספר המיניימי של סימנים כדי למסור שפה מדוברת. בד"כ 25-30 צלילים בודדים (לא הברות). אלו נקראים פונומות. לכל פונמה סימן בודד.

ראינו שבמערכת הכתב המצרית כבר הייתה תות-מערכת א"ב. אך הוא היה מורכב יותר, כולל סימנים לוגוגרמיים (מיללים שלמות) או אפילו המיצגים שניים-שלושה עיצורים (לדוגמה: הסימן לבית יכול להציג גם את העיצורים זק). הכתב הידתי והמצרי תמיד שמרו על הסימנים הלוגוגרמיים, מותך שמרנות. לסימנים הייתה ממש משמעות דתית.

הכתב הא"ב הוא תוצר של הכתב הירוגמי המצרי. לא מפותע שלראשונה שהממצאים הראשונים במצרים. סביר להניח שהסימנים המצריים אומצו ע"י אדם דובר שפה אחרת, שהשתמש בו כדי לשפטו שלו (הכנענית כנראה). זה היה תהליך מהיר.

משמעותם במצרים חסרות כל משמעות בשפה המצרית, ניתן להניח כי השפה אליה שומש הכתב הייתה שפה שמית (כנענית) כלשהי. האדם הזה לקח רק את הסימנים.

ואכן – זכְר הפק להיות ב', מים (ח) הפק להיות ט, וכו'. התנועות לא מיוצגות בא"ב הקדום. היונים הוסיפו מאוחר יותר את התנועות. מאיפה הסדר של הא"ב? היו שני סדרים.

- המקובל, א ב ג ד
- היחלופי, ה ל ח מ

לא ברור באיזו שפה הכתובת שמצוין דרנל כתובות. לא ברור גם כיון הקריאה.

בחזאי האי סיני שם מכול כתובות שמצוין פיטרי, נמצאו כתובות שנקרוות היום הכתובות הפרוטו-כנעניות. החל מ-1500 לפנה"ס הכתב החל לנדוד צפונה לאורך כנען. הוא הפק להיות מושפט וקיבלו את הא"ב הכנעני.

ישנה כתובות מלכיש שאף אחד לא יודע מה כתוב בה.

abecedarium – מכלול אותיות המופיעות לפי הסדר. כתובות עצבת צרטה היא דוגמה לכך. כתיבה חריש השור משמעה שככל שהוא שווה בסדר הפק.

כתבות קאייפה היא הכתובת הארוכה ביותר שמצוין בכתב כנעני, אך אף אחד אין מושג מה כתוב גם בה, או אפילו מה כיון הכתיבה. אוסטרוקו=שבר כל שחרחוו לכתב עליון.

בעיר אוגרית, נעשה שימוש בא"ב במשך ה-13 וה-12. באוגרית דיברו אוגריות שהיא שפה שמיית השיכת לשפות הכנעניות. היא נכתבה על לח חומר/טין וכותבו עליה את כתב הידתי, וזה למשה א"ב כנעני שכותב בפונט של כתב יתדות. כיון הכתיבה משמאלי לימיין. הוא התפשט מחוץ לעיר אוגרית באופן מוגבל. יש 30 אותיות, ו-3 אותיות נוספת שחשיפתו לאוגרית. הוא הארוך ביותר מבין הא"ב השמיים. סדר האותיות באוגרית הוא הסדר הסטנדרטי (נמצא לוחית חומר עם אותיות הא"ב בשורה) אך ניתן למצוא גם בסדר ה ל ח מ (שהיה מוכר גם בכנען).

מתוך הא"ב הכנעני התפתח הכתב העברי הקדום (שלא קשור לעברי המודרני), הכתב הפיניקי והכתב הארמי. כתבו אותם בעיקר על פפירוסים, שמן הסטים מרובעים לא שרדו. הקונבנציון בכתב העתקים היא לשמור על הסימנים המפרידים בין המילים, אם יש כאלה, והם נעים בין . ו/. בסוגרים מרובעים מופיעים השלים של המחקר המודרני. ישנו גם תעתקי יד של חורקים (שאינם העתקים, הם פשוט כתיבה על דף של הכתובת עצמה).

בכתובות לח אוז (אבן שעווה גיר) מצויים החודשים בכתב עברי קדום. מצבת מישע היא הארוכה ביותר בכתב זה, והשפה הכתובת בה היא המואבית. (10-9 לפנה"ס שנייהם)

בשומroneן מצוי אוסטרוקוונים עליהם כתוב עברי קדום. אלו תעודות מנהליות קצרות להעברת סחורות בין השבטים.

הא"ב העברי הקדום לבסוף נזח והוחלף ע"י הכתב הארמי שהיה נפוץ יותר. ממנו צמח הכתב העברי המודרני.

מגילות ים המלח כתובות בכתב ארמי, אך השם יהוה כתוב בכתב עברי קדום. קהילת השומרונים והספרות היומיומית שלהם משתמשת בכתב זה עד היום.

בתחילת האלף הראשון לפנה"ס הפיניקים תחילה היו מושרים בים. בולטים מפיניקיה עימהו שני ערונות קבורה. ממש לא ברור ממתי הם, האם מ-1200 לפנה"ס או 9 לפני הספירה. ביחס אליה אפשר להבין מתי הכתב הפיניקי התחיל היה נפוץ.

כתובות אצטיוודה היא כתובות בכתב פיניקי. היא זו לשונית, אחת בא"ב פיניקי, והשני בכתב ההירוגליפי האנגולטי (כתב לוגו-סילבי, כמו הידות) ששומש לכתבות מלכותיות ע"ז החתמים, והיא מהוות את אבן הרוזטה בכתב ההירוגליפי האנגולטי. משחו משלו מזוודה לאל הסער. כתובות זו כתובות דן מתוארכות ל-8 לפנה"ס.

הכתב הארמי תוחד בסוריה מה-9-8 לפנה"ס. התפשט מארחה ודרומה. שימש בתחילת לשפה הארמית. בהדרגה עימים אחרים עשו בו שימוש, וכן בשפה. הייתה לארמית השפעה על האכדי, ולאחר מכן על הפרסית והערבית. הארמית הפכה מותישו לשפה הבינלאומית של אדן הים התיכון המזרחי, והחליפה את האכדיות וכותב הידות (עד הכיבוש הערבי). התלמוד הבבלי נכתב בארכמי. באימפריה האשוריית מותישו הארמית החליפה את הידות בתור הכתב האקדמי-רטטטיבי, לכל הפלחות בחילקה המערבית של האימפריה. השימוש בארכמי נמשך תוך כדי האימפריה הפרסית (על-אף השימוש בכתב יתדות נמשך בתוך מרכז מסופוטמיה). אפשרו בכך הראשו לפנה"ס הפסקו לדבר אכדי.

כתובות תל פחרייה היא הכתובת המונומנטלית הקדומה ביותר שאנו מכירים והוא מ-9 לפנה"ס. לאחר תל פחרייה (מערבית לנינוה). היא מופיעה על פסל, עם גרסה אחת הכתובת בכתב יתדות שפה אכדי, והשנייה בכתב ארמי שפה ארמי. כתובות הלל לאל הדר, ומסתיימות בכללה נגד מי שהירוס את הפסל.

מימה של האימפריה הפרסית (5 לפנה"ס) מצויו במצרים כתובות על פפירוסים, קלף ואוֹסְטְּרוּקָנוּם שהשתמרו בגליל היושב. הם ברובם מסמכים משפטיים אך מלבדם על חייה האמונה של הקהילה (לדוגמה, חוות נישואין). רוב הכתובת בארכמי על אף שהלן כתובות בכתביהם שונים כמו היראטי, דמוטי, לטיני, ו קופטית.

סה"כ הכתובים נפוצו באלף הראשון לפנה"ס, בעת שבköבות אתניות חדשות צצו כאשר הממלכות הגדולות נסגו (מה שהתרחש בתקופת הברונזה, התנ"ך לאותה אמצעי). באופן לא מכוון הארכמי הפכה להיות הכתב האקדמי-רטטטיבי של שלוש האימפריות האחרונות של המזרח הקדום – האשורי, הנאו בבלית והפרסית.

הפיניקים הם סוחרים שהפליגו בספינות, והפיצו את הא"ב ליוונים ואח"כ לאיטלקים. דרכם הגיע הא"ב לאיטליה. היוונים אמצו את הכתב הפיניקי, ועשׂו בו שינויים: הם שינו את הקריאה של חלק מהאותיות (אלף ל-א', ה' מ-ה' ל-א', ו' ל-א', י' ל-ז' וכו'). הם גםפתחו את א, פ, ח, פ (אניה שהקורה לומד מתמטיקה ויודע לקרוא יוונית שוטפת). הם שימרו את השמות של האותיות השמיות. מסופר שהגביר קדמוס (כשמו כן הוא, הוא הגיע מקדם, מפיניקיה, ממזרח) והביא את האותיות ליוונים אחרי שנלחם בדרךנו או משחו. תרגום התנ"ך כתוב בו.

הכתב היווני הפך להיות הכתב הקירילי, שפותח בבלגRIA ע"י קיריל ווד בוחר. הוא משמש את השפות הסלאביות, וכן עוד כמה שפות בגליל ברה"מ. האטרוסטוקים אמצו את הכתב הקירילי וזה הפך להיות הכתב הרומי / לטיני. הוא היה הכתב של המנהלה של האימפריה הרומית. הולגתה, התנ"ך בתרגומו לטיני, היה בספר הכי פופולארי באירופה. הכתובים בצפון אירופה התחלו מהא"ב הרומי, שיצא מהא"ב הלטיני, וושומשו בסקנדינביה וסקוטלנד.

סה"כ כל הכתובים הא"ב הגיעו מאותו המקור. אומנם הוא התחלил עוד ב-1800 לפנה"ס, אך בתקופת הברונזה כתב הידות והכתב ההירוגליפי והשפה האכדיית, היו הרשמי. רק בסוף הברונזה כאשר ממלכת חת נפלה, הממלכות בתקופת הירז'יל יכלו לאמץ אותה כתוב שhn רצוי – הפיניקי, הארמי, העברי, המצרי, מפיניקיה, ממרוחה, מפיניקיה, ממרוחה) והביא את הפיתוח הטכנולוגי של מים שהשתמשו בו. נראה: מערכת הכתב הסיני נפרדת לחלוון, והוא לא א'בתיה.

11.1 אchnתון ומבוא לאמונה

דוגמה (Dogma)= מכלול עיקרי האמונה

11.1.1 פולתאים

הגדרת דת פוליטאייטית: [פולטי=הרבה, תאיזם=אלוהות]

1. חסרת זמן, אין תקופה באיזה אירוע היסטורי.
2. איןנה דת שנגנית לאדם, לדוגמה באמצעות נבאים וכיו"ב.
3. היא אינקונרפטיבית, הכולמת מיליה. אינה דוחה אלותות אחרות, אדרבה, היא פשוט מקבלת אותן אליה.
4. בمزricht הקדום, היא אינה טאנסנטית, הכולמת לא על-טבעית. היא אימנטנית. האלהות אינה חיזונית לטבע, ואף לעיתים מזוהה עם מקום יישוב מסוים.

יש לה שני מאפיינים:

1. יש לה פנתאון – מסגרת כלשהי (לרוב משפחתי) שמאגדת עיקם אלים.
2. היא משתנה כי היא יכולה לעשות סינקרטיזם, היכולת למזג אלותים לאחד.

11.2 מונותאים

1. קשורה בזמן ההיסטורי (אסלאם) או ההיסטורי מיתי (יהודיות/נצרות), יש לה נקודת תחילת שבה היא מחליפה או מתחילה אחרת.
2. יש נביה המתגלת, לדוגמה מוחמד, משה, אברהם, ישו.

3. בעלת אלמנטיים אסתטולוגיים: יש אחרית ימים, ישועה, תיקון, תחיה מחדש או שהוא כזה.
4. אקסלוסיבית, דוחה אמונה אחרות ובודאי אחרים.
5. יש לה דוגמה או ספר חוקים, שהגינו דרך נביה.
6. הדת המונוטאיסטיות יכולה להתקיים ללא מקום פולחן, מקדש, או איזור גיאוגרפי ספציפי. אומנם יש זיקה למקומות קדושים או לטריטוריה אך הם אינם מוחווים הכרח לקיום הדת – האלוות לא מתגוררת באותו מקום אחד (לדוגמה קודש הקודשים שם האלים בחאלט מתגורר אבל הוא בהחלט לא מתגורר).

11.3 אחנתון

אחנתון היה המלך המונוטאיסטי הראשון בהיסטוריה והוא חי ב-14 לפנה"ס. במשך שנים מצרים נשלטה ע"י אסיטים המכנו הנקראים החיקosos. מלכי שושלת ה"ח' (ה-18) הצליחו לרש אותם ולהציג את מצרים לקדמותה, כאחת מעוצבות המזרח התיכון הקדום. בימי אחנתון מצרים שלטה מכנו עד סודאן. אחנתון הוא הבן של אמנחותפ' ל', אחד מהמלכים החשובים באיזור, לאחר ששינה את שמו מממנחותפ' ד'. פירוש השם אחנתון החדש, הוא המקודש לאל אתן (או כהן). אתן האל של גלגל החמה.

הבירה החדשה נקראה אחנתון (אל עמרנה), והוא מחליף את נואמון (תבא). המקדשים החדשניים שנבנו הפולחן מתבצע אל מול השימוש החשופה – הוא אל מל האל אתן, גלגל החמה עצמה. יש נסיו לבטל את שאר האלים ושמות נמקם מהמצובות. באומנות המצרים מקובל שכאר המלך סוגד לאלים הוא מופיע בלבד, אז זה מופיע עם משפחתו בסגנון צייר אחר לחוטין. יש כאן התרחקות מהמסכימות הנוקשות של האמונות המצריות. קשה להגיד את זה נטוריים, ריאליים, או שהוא כזה. יש להם פתאות אוזניים גדולים, סנטריים מאוריכים, וכו'. לא ברור מה הם ניסו להשיג.

נפרתיי אשטו ממש דומה לו בציורים, לא ברור למה.

כאשר אחנתון מת זכרו נמקם/amadan מצרים, ארונו קדשו לא נמצא, עירנו נזנחה, והוא נמקם מרשיינות המלכים המצרים. נתבונן בהמנון לאטן (שיר ההל) שנמצא על גבי קברו של אי (משהו אחריו תותאנחאמון) בנקרופוליס של אחנתון היא אל-אמונה. ההמנון מהל את אתן, מציג אותו כבורה האלים, הנילוס, ומצרים, וטעון שהוא זה שמאפשר של שלטון אחנתון ונפרתיי.

קשה להבין מה היו יסודות האמונה של אחנתון וכמה היא שונה מהמערכת הדתית של מצרים. לפני ימיו של אחנתון מצרים נפלה לשושלת אורה, וייתכן שהוא שאל את עצמו האם האלים לא הגנו על מצרים. יתכן והוא מגיב לאמונה של מעוצמות שכנות (לדוגמה, מרדוך של השושלת הבבלית, או אל הסער של שושלת חתי).

יש חוקים שטוניים שהוא ניסה למנוע התחזקות של האל אמון המצרי.

אחנתון לא הנהיג מהפכה דתית. רק הוא ומשפחתו סגדו, שאר העם עשה מה שבא לו.

עוד לפני אחנתון התגבש רעיון המונאים במצרים, אל יחיד שהוא מקור כל הבראה (לדוגמה המייתולוגיה לש האל אמון), וכן ביטול המייתולוגיה. מאפיין איקונוגרפ של מערכות מונוטאיסטיות הוא חוסר ייצוג איקוני של האל. זה לעיתים גם קורה במערכות פולטיאיסטיות. כך גם עם השימוש עם שתי ידיים קטנות של אחנתון.

סה"כ:

- דת אינקרופורטיבית – מכילה
- יצא מותו המערכת הקיימת ומציב עקרון אקסלוסיביות
- סוגד לאל אחד ומקרים פולחן לאל אחד
- מייצג אלטרנטיבה למערכת הקיימת
- מונוטאיסטי

פרOID חושב שימושה ראה את אחנתון וזה בתורו התחילה לגבע אמונה מונוטאיסטיות. אין עדויות היסטוריות לזה.

12 נבונאייד וראשת האמונה בישראל

נבונאייד הוא מלך בבל האחרון והמלך המסופוטמי העצמאי האחרון. משמו אל נבו המהולל. הוא קידם את פולחן האל סין, אל הירח, על חשבון האל מרדוך. נבונאייד לא ביטל או מחק אלים אחרים כמו אחנתון, אלא קידש אל אחד מעל השאר – זה לא מונוטאיסום וזה לא פוליטאיום, אלא משחו באמצעות שקוראים לו הנוטאים – האמונה באל מרוי אחר לצד אלוהיות פחותות.

نبונאייד עלה לשטือน אחרי הפלת חצר, ואדר-גופי אמו הגעה מעיר שבו הפולחן לשין היה חזק. היא השaira כתובות (שבבירור נכתבת אחרי מותה) בה היא מתחייבת את אמונהה שיש יכול את בבל מל רע.

עד לפני נבונאייד היו מנסיו לקדם אל אחד מעל האלים האחרות. אפילו מרדוך בעצמו התחילה אל שולי – נבוכדנצר א' החיזיר את פסל מרדוך הראשון לבבל, אחרי שהוא נחטף ע"י אובייבי בבל ב-1100 לפנה"ס. יש הטוענים שזה מה שהוביל לכטיבת האנומה אליש. האל אניל שעמד לפני כן בראש הפנתיאון נדחק הצידה. באופן דומה האל אשר התחילה כסתם האל של האל אשור, והפך לאל הלאומי של כל ממלכת אשור. כל זה, זו תוצאה של הנוטאים.

نبונאייד המשיך במגמות ההנותיאיסטיות.

יש לציין שבאל השני האלים היו אלים של ערים ואיזורים גיאוגרפיים, ורק באלו השני האלים הפכו להיות מייצגים של קבוצות אתניות –

בעל בפיניקיה, קוס באדום, כמוש במאוב, וסין בחרן.

שלtron סין הסטיטים ב מהירה אחרי שכורש מלך פרס צר על העיר, וכורש טוען שהוא זה שהיה אחראי לחידוש פולחן מרודך. הוא גם זה שאפשר מחדש את הפולחן בבית המקדש.

באופן כללי, קורש לא היה יוציא דופן. הרבה מלכים היו סובלניים כלפי אמונהות שונות משליהם. אומנם אהורה מזדא היה האל שכורש האמין בו, אך הוא לא כפה את פולחנו על אחרים.

ע"פ כתובות מסויימות, הכראה אלוהים היה האל האיזוריcano. הוא היה האל של ישראל, והוא עוד אלים במרחב הגיאוגרפי. היו אנחנו חושבים שאלהווים הוא אל יחיד בתוך מערכת מונוטאיסטי. בפועל, זה לא כך. יש בתנ"ך שירדים של מיתולוגיה של אלוהים נלחם בחיותם כמו באלווה אליש, ואף נלחם בבעל או בזואו. במצבה של המאה ה-8 לפנה"ס, כתוב שלא יש בת זוג בשם אשרת, והוא מוכך כאלווה מקומית של שומרון.

13 האפוס גילגמש

האפוס זהה עוסק במלך אורוכ. הוא מדבר על תקופה מיתולוגית בה האנשים היו לצד האלים, ואורוכ הייתה העיר המובילה. למלך אורוכ קראו גילגמש (ובילגמש בשומרית). אין עדות לגבי קיומו ההיסטורי. לתפישת המסופוטמיים, הוא מלך אחר המבול באורוכ. הוא מופיע לראשונה המלכים השומרית.

בבלדה לאיירומים מימי עבר, גילגמש מתואר כמו גיבור אגדתי. סביב דמותו היו אגדות ששופרו בשומרית. בסביבות 2000 לפנה"ס החלו להעלות אותן על הכתב בשומרית. האכדים ערכו את הכל לסיפור אחד בודד, והוא שונה מהגרסה בתשומרית. יש לו תמה מרכזית: גילגמש יצא למסעות לפיאור שלו, ומשנכח, למצוא את חייו הנצח.

האפוס נפתח בפניה לקורא: מי ראה עמוקים, יסודות הארץ? [מי] חכם בבל? הציפייה היא שהקורא יודע מי הוא גילגמש. גילגמש גיליה את הסוד לפני המבול בו האנשים והאלים היו ייחודי וشنנות האדם לא היו מוגבלות. לפי הסיפורים היה לו קשר עם אישתר, אלת האהבה, שנלחם בחומבה המפלצת. גילגמש עשה דיקטטורה נוראית, והאנשים תחתיו פנוים לאלים. אלו בוראים את אנקידו, יוצר פרא שמתטרועע עם החיים ואמור להיות עוזר כנגד גילגמש. קוראים לוונה בשם שמחה, שאנקידו שכב איתה 6 ימים ולילות. לאחר כן כל במות השודה ברחו ממנו, אך הוא קיבל הבנה ותבונה. הוא מבין מה היא הבושה ומשותש בבדים (וצביר משחה?). זכרו שהסיפור נתוע בחברה פוטריארכלית שלא מסוגלת לארה שמקיימת יחס מיין שלא עם בעל, ומכאן זונה. הזונה מסמלת את התרבות העירונית. היא זו שמאכילה את אנקידו בלחם ובירה, אותם לא הכיר.

ענקידו מגע לאורוכ ונלחם בגילגמש בדור קרב, בסופו גילגמש נלחם בחומבה לחיות חבריהם. גילגמש נלחם בחומבה לפאר את עצמו. גילגמש ואנקידו נצלחים להרוג את חומבה. במשמעותם הם פוגשים את אישתר אלת האהבה. גילגמש יודע שתאכלה היא הרגה ולכן היא שולחת נגדו אישתו שורשמי שלם מביסים.

ענקידו חולם בו האלים דנים אותו למוות כי הרג את חומבה שומר הערים, וזה הוא מת. גילגמש פטאום קולט כמה הוא אהב את אנקידו. גילגמש מבין שהחכים אינם נצחים ולכן הוא מוחפש את הנצח. הוא מוחפש את אתראחסיס, גיבור המבול, הייחיד שזכה לחיי הנצח. האחרון עונה לו שהוא צריך לא לישון שבעה כדי לזכות בחייו הנצח. וזה גילגמש נרדם. אונפישתי אומר לו שהוא צריך לצלול ולהשיג צמח מזר, שגילגמש אכן הצליח להשיג אך זה נגנב ממנו ע"י הנחש.

יש כאן סיפור אטיאולוגי – כיצד הנחש משיל ממנו את עורו שוב ושוב (ולכאורה חי לאין קץ)? גילגמש חוזר לאורוכ וمبין שמשמעותו לשווה. בסוף גילגמש חוזר על המילים מתחילה היצירה.

היצירה הייתה חלק מתוכנית הלימודים של הסופר הצעיר בתוכנית הלימודים. הכראה שגם בני משפחת המלוכה הכירו אותו, באופן דומה לסיפוריו של המלך ארטור שילד האצולה באירופה למדדו עליהם.

שחור פרץ, 2026

קובץ ב-TEX ווילר באמצעות תוכנה חופשית בלבד